

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АКМЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Огнев'юк В. О.,

ректор Київського університету імені Бориса Грінченка,
доктор філософських наук, професор, академік НАПН України,
Президент Української Академії Акмеологічних Наук, академік УААН

РОЗВИТОК В УНІВЕРСИТЕТСЬКІЙ ОСВІТІ АКМЕ-КОМПЕТЕНТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Стаття присвячена актуальній проблемі модернізації університетської освіти на засадах підвищення акме-професійного рівня всіх учасників навчального процесу. Автор вводить у науковий обіг і обґрунтовує новий термін «акме-компетентісний потенціал майбутнього фахівця».

Ключові слова: акме-компетентісний потенціал, професійна діяльність, акме-професійний рівень, акмедосягнення, акмеологічні технології.

Одне із ключових завдань сучасного університету полягає у створенні умов для розвитку акме-компетентісного потенціалу майбутнього фахівця, що має розкритися у процесі його професійної діяльності. В умовах жорсткої конкуренції на сучасному ринку праці постійне удосконалення професійної компетентності фахівця — це не тільки гарантія його зайнятості, а й можливість досягати акме-вершини професійної досконалості. Вихід на такий рівень можливий тоді, коли професійна компетентність досягає творчого рівня, стає інтегративною якістю фахівця, що виявляється у його здатності розв'язувати найскладніші професійні завдання у постійно змінюваних умовах. Акме-професійний рівень передбачає найвище піднесення усіх лідерських і творчих здібностей. Відтак мова може йти про акме-професіоналізм, що має синергетичну структуру. Така структура включає: компетентність професійної діяльності, компетентність професійного розвитку, компетентність професійного спілкування у поєднанні із соціальною, громадянською та особистісною компетентністю фахівця. Суттєвою складовою останньої є вміння підтримувати власне здоров'я, без чого практично не можливо досягнути рівня акме.

Оскільки рівень акме — це період максимального зосередження усіх професійних здібностей, потенціалу та резерву людини на певному відрізку життя, кульмінація професійної

досконалості, після чого настає період поступового спаду, кожен професіонал має бути психологічно готовим до зміни свого становища. В одному випадку, коли він досягає професійної вершини (тут не варто ототожнювати з кар'єрним зростанням), а в іншому — коли лаври лідерства поступово переходять до інших. Потенціал психологічної готовності має бути сформований ще на етапі професійної освіти. Разом з тим, слід брати до уваги, що життя людини у сучасних, швидко змінюваних умовах може дарувати їй не одну вершину професійної зрілості. Талановитий футболіст після досягнення піку спортивної кар'єри має шанс досягти вершин досконалості у якості тренера, спортивного коментатора тощо. Учитель, виявивши весь хист педагога, може піднятися на вершину як методист або виявити свої таланти в іншій сфері діяльності. Доволі часто новому професійному піднесенню сприяє перехід на роботу в іншу установу, де можуть виявитися кращі умови для творчості та лідерства. Але вирішальна роль завжди належить особистості, оскільки в ідентичних умовах особистісні та професійні якості виявляються у різних варіантах.

Практично кожна людина переживає періоди професійної кризи: одних вони зломлюють, а іншим — дають новий шанс для професійного і особистісного зростання. Яскраві приклади «нового шансу» повсякчас трапляються у житті. Нещодавно в Інтернеті я подивився виступ за-

сновника компаній «Apple» та «Macintosh» Стіва Джобса на церемонії вручення дипломів випускникам Стенфордського університету, в якому він поділився своїм життєвим досвідом. Його життя — це переконлива ілюстрація сходження на вершини професійного успіху, падіння і нового сходження. Два періоди акме-професіоналізму Стіва Джобса та декілька гідних виходів з життєвих і професійних криз, які завершилися періодами акме, свідчать про те, що психічна стійкість особистості, «цілісність її етичного Я» (за В. Сухомлинським), сформована ціннісна матриця мають вирішальне значення у періоди криз, вони допомагають не тільки подолати проблеми, а вийти на нові горизонти акме-професійної компетентності й знову піднятися на вершину успіху.

У наукових виданнях переважає твердження, що акме професійного розвитку може не співпадати у часі з акме, якого досягає людина як особистість, що вершини розвитку людини-особистості і суб'єкта професійної діяльності можуть відбуватися у різні відрізки часу. Таке твердження, на мою думку, є хибним хоча б тому, що особистість передбачає цілісність, її професійна компетентність не може виокремлюватися від інших якостей особистості, а її сукупні якості формуються, у тому числі, й у процесі професійної діяльності.

Відтак, досягнення акме у професійній сфері стає джерелом, каталізатором для інших життєвих успіхів особистості. Людина впродовж життя може досягати професійно-особистісних акме різної суспільної та особистісної значущості. Суспільство зацікавлене в досягненні об'єктивно значущих професійних акме, адже вони передбачають високий рівень професійних досягнень конкретної людини, які є загальноновизнаними. Чим більше індивідуальних акмедосягнень, тим вагомішими є установи, підприємства, суспільства. Цінність таких акмедосягнень полягає в тому, що вони значно перевищують нормативний рівень. Акмедосягнення мають визначальний вплив на інноваційний поступ у конкретній сфері діяльності. Людина, яка виходить за межі професійної рутини, включає у професійну діяльність творчі підходи, нові ефективні методики і технології, сприяє трансформації професійного ремісництва у професійну майстерність, вона досягає творчого рівня, збагачуючи досвід своєї професії. Суспільно значущі акмедосягнення можуть представляти собою визначні результати, наукові відкриття, творчі знахідки, інноваційний досвід, технологію, метод. Вони завжди мають позитивний резонанс у колі професіоналів і доволі часто супроводжуються суспільним визнанням.

Особистісні акмедосягнення мають високу суб'єктивну значущість у становленні та професійному самоствердженні людини, яка вийшла на рівень, що суттєво перевищує її власні попередні результати. Ці результати є не такими важливими для професійного середовища, але без них неможливе професійне сходження конкретної людини, а щоденна праця поступово перетворюється на рутину. В особистісних акмедосягненнях людина черпає енергію для свого професійного поступу, вона самоусвідомлює і самооцінює рівень свого професіоналізму, виявляє потенційну готовність до його удосконалення. Особистісні акмедосягнення вкрай важливі на початковому етапі професійної діяльності, оскільки вони сприяють професійному закріпленню та професійному зростанню, яке не має формалізованої шкали вимірювання, а, швидше за все, є важливим суб'єктивним відчуттям значущості своєї професійної діяльності. Відтак, формування психологічної установки на особистісні акмедосягнення — важлива передумова професійної сталості. Вони не такі привабливі, як матеріальні, але без них неможливе ані професійне зростання, ані зростання рівня матеріального достатку як результату праці.

Індивідуальні суб'єктивно значущі професійні акме вимагають мобілізації зусиль людини, подолання внутрішнього супротиву до поліпшення, зовні не стимульованого вдосконалення результатів професійної діяльності, виходу на новий рівень професіоналізму та переходу до висхідного професійного зростання. Суб'єктивно значуще акме важливе своєю внутрішньою професіотворчою силою, адже власні висновки на кшталт: «Я це зробив», «Я зумів» — доволі часто мають для конкретної людини таке саме, якщо не більше, значення, як і суспільна оцінка професійних досягнень.

Відтак, суспільно значущими професійними акме є досягнення, які є вищими порівняно з результатами інших фахівців у цій сфері діяльності, а показниками особистісно значущого акме є професійні досягнення, котрі перевищують попередні результати конкретної людини. При цьому варто зазначити, що суб'єктивно значущі акме, як правило, не визнаються і не потребують визнання соціумом. Вони можуть бути відзначені, але це відзначення має другорядне значення порівняно з власною самооцінкою. Разом з тим, суспільне визнання професійних успіхів людини об'єктивно значущими не означає, що вони адекватні її суб'єктивному акмемаксимуму.

Означені аспекти засвідчують, що розкриття акме-компетентнісного потенціалу особистості

у процесі навчання в університеті потребує перегляду традиційних поглядів на формування фахівця. Завдання полягає в необхідності теоретичного осмислення зазначених підходів та їх практичній реалізації у підготовці висококваліфікованого професіонала, готового до лідерства, постійного самовдосконалення, мотивованого на досягнення максимального професійного та соціального статусу, самореалізації в обраній професії.

Упровадження акме-компетентнісних засад у систему професійної підготовки майбутнього фахівця, яке відбувається в умовах багатофункціонального університету, сприятиме утвердженню філософії професійного успіху. У цьому контексті компетентнісна парадигма і парадигма акме, з одного боку, є вдалими поєднанням, яке допомагає підійти до вирішення сучасних завдань вищої школи з позицій цілісності і системності, а з іншого, акменавчання розширює поле реалізації завдань компетентнісної освіти. Акмеологічний підхід відкриває перспективу для реалізації акменавчання, в основі якого — індивідуальна навчальна траєкторія студента.

У цьому контексті феноменологічна сутність акмеології визначається як системний підхід до формування особистості, врахування суб'єктивних і об'єктивних чинників впливу на неї, виробленні такої стратегії організації її навчання, реалізація якої сприятиме життєвій та професійній самореалізації. Варто підкреслити, що визначення у професійній підготовці основного принципу акмеології — вершинності як методологічної основи цього процесу дозволяє виробити чіткі орієнтири і цілі професійно-особистісного формування майбутнього професіонала. А кризь призму професійної компетентності, як інтегрованої характеристики фахівця, оцінюється якість і результат його діяльності, здатність вирішувати нетипові професійні завдання, використовуючи знання, професійний та особистісний досвід. Отже, інтегруючи і поєднуючи акмеологічний та компетентнісний підходи у підготовці майбутнього фахівця, можна спрямувати зусилля вищого навчального закладу на вирішення таких нових завдань:

- забезпечення упровадження концепції акменавчання, в основу якої покласти реалізацію індивідуальної навчальної траєкторії студента;
- здійснення психолого-акмеологічної підтримки майбутніх професіоналів (тренінги, консультування тощо);
- створення педагогічних умов, які забезпечують відповідність професійного типу особистості обраній спеціальності й дозволяють розробити індивідуальні траєкторії розвитку (за

сукупністю ціннісних, мотиваційних та інших компонентів);

- розроблення моделі й алгоритмів оптимальної організації процесу професійної підготовки;
- упровадження акмеограм особистісно-професійного зростання студента — майбутнього фахівця тощо.

Розглядаючи зв'язок між акмеологією і компетентнісно спрямованим навчальним процесом в університеті, слід забезпечити: неперервне удосконалення змісту навчання; оптимальне поєднання теоретичної і практичної підготовки студентів; орієнтування кожної навчальної дисципліни на розвиток компетентностей з урахуванням розвитку майбутньої професії; активізацію науково-дослідницької діяльності професорсько-викладацького складу у постійній взаємодії зі студентами; використання інформаційних технологій як на рівні процесу навчання, так і на рівні управління навчальним процесом; підвищення креативного рівня кожного навчального заняття.

Проте удосконалення навчального процесу на акме-компетентнісних засадах передбачає щонайменше чотири магістральних шляхи розвитку суб'єкта навчання — студента, кожний з яких відповідає відомому методологічному принципу його вивчення і спрямований на досягнення найвищих результатів як *індивід; особистість; суб'єкт діяльності, праці; індивідуальність*.

Учорашній старшокласник приходять до університету з власним проектом майбутньої професійної поведінки, зі своїми світоглядними орієнтирами та цінностями. Професійне ж навчання має сприяти осмисленню цього досвіду та його наближенню до розв'язання перспективних професійних завдань.

Однією з найважливіших акме-компетентнісних умов формування майбутнього фахівця є комунікативне середовище вищого навчального закладу, в якому відбувається зміна суб'єктивних оцінок викладача і студента, поліпшується взаємне оцінне ставлення. Саме ціннісно-нормативна система взаємин між ними забезпечує можливість продуктивної педагогічної взаємодії, сприяє формуванню базових компонентів особистісної зрілості, таких як відповідальність, толерантність, саморозвиток та «інтегративний компонент», що «охоплює всі попередні й одночасно присутній у кожному з них» [2]. Це стосується позитивного мислення і позитивного ставлення до світу.

Оптимізацію педагогічної взаємодії викладача і студента слід здійснювати за такими напрямами:

• забезпечення наступності педагогічної взаємодії викладачів і студентів на різних етапах професійного навчання, поступовий взаємообмін між ними соціально-рольовими функціями;

• аналіз індивідуальних особливостей учасників навчального процесу, які впливають на ефективність і результативність взаємодії викладача і студента;

• перехід від індивідуально-спільного (фронтальне чи паралельне навчання) до спільно-взаємодійного типу організації навчання (групові форми навчання, ділові ігри, мозкові штурми, дискусії тощо);

• вияв рівня задоволення викладачів і студентів комунікативною взаємодією і виявлення труднощів, які стоять на заваді;

• науково-методичне забезпечення та психологічний супровід (діагностика, консультація, психокорекція та ін.) навчальної взаємодії;

• аналіз та оцінка результатів такої взаємодії.

Відтак, сфера комунікативної взаємодії викладача і студента виступає системоутворючим елементом удосконалення професійної компетентності викладача і формування її у майбутнього фахівця, потужним механізмом самодетермінації, самопроекування професійного «Я».

Найбільш активно акме-компетентнісний характер професійної освіти проявляється у реалізації акмеологічних технологій навчання. Їхні особливості впровадження зумовлені внутрішньою установкою суб'єкта на особистісну зону розвитку, формування способів і засобів життєвої компетентності, професійного становлення.

Структура акмеологічних технологій може бути представлена цілісно, як сукупність:

• мети, завдань і технології;

• методологічної основи;

• принципів розробки;

• умов технологічного процесу;

• аналізу конкретної ситуації;

• характеристики суб'єкта і об'єкта технології та особливостей їхньої взаємодії;

• етапів, прийомів (стратегічні, тактичні) досягнення мети;

• способів прогнозування результатів;

• впровадження.

Аналіз визначених етапів засвідчує, що основне завдання акмеологічних теорій — сформулювати і закріпити у самосвідомості майбутнього фахівця запотребовану необхідність у самосвідомості, саморозвитку та самореалізації, які за допомогою спеціальних технік та прийомів дозволяють самоактуалізувати особистісне і професійне «Я».

ЛІТЕРАТУРА

1. Бодалев А. А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения / А. А. Бодалев. — М.: Флинта, Наука, 1998. — 168 с.
2. Реан А. А. Акмеология личности / А. А. Реан // Психолог. журнал. — 2000. — Т. XXI. — № 3. — С. 88–95.

Статья посвящена актуальной проблеме модернизации университетского образования на основе повышения акме-профессионального уровня всех участников учебного процесса. Автор осмысливает и вводит в научный оборот новое понятие «акме-компетентностный потенциал будущего профессионала».

Ключевые слова: акме-компетентностный потенциал, профессиональная деятельность, акме-профессиональный уровень, акмедостижения, акмеологические технологии.

The article is devoted to the actual problem of university education modernization on the basis of increasing of the acme-professional level for all the educational process participants. The author introduces the term of "acme-competence potential of a future professional" as relevant in the scientific sphere and grounds it.

Key words: acme-competence potential, profession, acme-professional level, acmeachievement, acmeological technology.